
HARIDUSSTRATEEGIA TÖÖRÜHM: (UUED) OSKUSED JA OSKUSTE PAREM KASUTAMINE

TULEVIKUVAADE

Aastatel 2014–2020 kehtiva elukestva õppe strateegia¹ eesmärk on luua kõigile Eesti inimestele nende vajadustele ja võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, rakendada selleks iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetavat, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendavat õpikäsitust kõigil haridustasemetel ja -liikides. Strateegias rõhutatakse ka elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavuse olulisust ning soovitakse luua kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused, mis suurendavad erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu eri vanuserühmades ja Eesti eri regioonides.

Üks inimese olulisimaid arenguülesandeid on omandada oskused, mis võimaldavad toime tulla erinevates muutuvates elulistes olukordades ning maksimaalselt teostada oma potentsiaali isikliku ja ühiskondliku heaolu loomisel. Eesti 2035 visiooni² kohaselt soovime elada ühiskonnas, kus hoitakse ja arendatakse eesti keelt ja kultuuri ning väärtustatakse iga inimest ja tema eneseteostust. See tähendab, et kõikide inimeste võimed ja oskused peavad olema väärtustatud.

Eesti hariduse traditsioonid ja suunad oskuste kujundamisel vajavad säilitamist, kuid selle kõrval on ekspertide soovitude^{3,4} kohaselt vaja luua tingimused nn tulevikuoskuste kujundamiseks. Tulevikuoskustest⁵ rääkides eeldatakse, et tänapäevastega võrreldes on tuleviku töökohad, ametid ja tööturg tervikuna palju mitmekesisemad. Lisanduvad uued valdkonnad, tehnoloogiad ja erialad vajavad uusi oskusi^{6,7,8}. Inimeselt eeldab see õppimist kogu elukaare jooksul nii ümberõppe kui ka pideva enesetäiendamise vormis ning haridussüsteemilt suutlikkust kiiresti reageerida muutuvale oskuste vajadusele ning ka kujundada oskuste pakkumise kaudu eeldused laiapõhjaliseks, teadmispõhiseks, Eesti eripärasid arvestavaks majanduskasvuks ning tasakaalus ja sidusa ühiskonna kujunemiseks.

Elanikkonna vananemine toob kaasa uued väljakutsed tööturule ja sotsiaalvaldkonnale, muutuvad töö tegemise viisid ja ootused tulevasele töötajale. Uute töövormide teke, virtuaalne kaugtöö, projektipõhine ja meeskondades toimuv töö, kasvavad andmehulgad ja osalise tööajaga töötamine eeldavad töötajatelt suuremat paindlikkust ja uusi oskusi. Mida kiiremad on muutused ühiskonnas ja suurem mobiilsus, seda olulisemaks muutuvad nn eluoskused ja vaimse tervise eest hoolitsemine kõigil haridustasemetel. Uute oskuste kujundamist eeldatakse haridussüsteemilt ja neid ei vaja üksnes noored, vaid kogu elanikkond. Oskuste poliitika arutelude keskmes on seega ekspertide hinnangul kolm teemat⁹: **õigete oskuste arendamine, oskuste efektiivne kasutamine ja oskustega inimeste kaasamine tööturule**. Läbivad põhisuunad on inimeste kaasatuse kasv tervisedenduse ja kodanikuaktiivsuse kaudu, töö tulemuslikkuse suurendamine, kõrge hõive suure lisandväärtusega töökohtadel, oskuste arendamise toetamine koos selge vastutuse jaotusega ning oskuste nõudlust ja pakkumist käsitleva info kättesaadavus otsustajatele.

Aastaks 2035 kasvab ekspertide prognoosi kohaselt¹⁰ veelgi nõudlus tehnoloogiatega seotud oskuste järele. Inimestel aitavad tööturul ümber orienteeruda laialdased, kuid vähemalt paaris valdkonnas ka süvitsi minevad erialased pädevused (nn T-kujuline oskuste mudel). Mitteformaalse ja informaalse

¹ Elukestva õppe strateegia 2020. [[link](#)]

² Valk, A. (2019). Tark ja tegus Eesti 2035. Kolme eksperdirühma visioonidokumendi kokkuvõte. Haridus- ja Teadusministeerium. [[link](#)]

³ Eamets, R. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Konkurentsivõime visioon. [[link](#)]

⁴ Lauristin, M; Loogma, K. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Heaolu ja siduse visioon. [[link](#)]

⁵ tulevikuoskused dokumendis „Future Work Skills 2020“: mõtestamine (sh kriitiline mõtlemine), sotsiaalne intelligentsus (sh empaatia), loovus ja kohanemisvõime, erinevustega hakkamasaamine (sh kultuuri- ja keeleerinevused), mudeldav (programmeeriv) mõtlemine, uue meedia kirjaoskus, valdkondadeülesus (transdistsiplinaarsus), disainmõtlemine, vaimse koormuse ohjamine, virtuaalse koostöö oskus, <http://www.iftf.org/futureworkskills/>

⁶ Eamets, R. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Konkurentsivõime visioon. [[link](#)]

⁷ Lauristin, M; Loogma, K. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Heaolu ja siduse visioon. [[link](#)]

⁸ OECD Learning Compass 2030: Skills for 2030. [[link](#)]

⁹ Samas.

¹⁰ Eamets, R. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Konkurentsivõime visioon. [[link](#)]

õppimise roll oskuste omandamisel kasvab, laieneb õpe digikeskkonnas, tekib globaalne virtuaalne tööturg ja laieneb jagamismajandus. Eksperdid¹¹ soovivad keskenduda õppimisel ja õpetamisel enam oskuste omandamisele ning valmisolekule ja oskusele õpitut (iseseisvalt) rakendada ehk tegevusvõimekuse, enesejuhtimise ja kohanemisvõime suurendamisele.

OSKA uuringu „Eesti tööturg täna ja homme 2018“ järelduste kohaselt jääb aastal 2026 töötajate arv Eestis üldjoontes 2017. aastaga samaks, töökohtade arv kasvab eelkõige tehnoloogiaga seotud aladel, tervishoius ja sotsiaaltöös. OSKA uuring toob välja, et pooltel tööturule sisenejatest peaks olema kõrgharidus ja igal kolmandal kutseharidus¹².

Eksperdid leiavad, et **Eesti vajab nutikat oskuste poliitikat**: pidades ühtviisi oluliseks nii Eesti elanikkonna tööturuaktiivsuse säilitamist ja suurendamist ning oskuste paremat rakendamist kui ka kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu sihitud kaasamist välismaalt. Selleks tuleb seada sihid kõrghariduse rahvusvahelistumisele ja toetada tagasirännet. Rahvusvahelises õpirändes osalemine tõstab osalejate kvalifikatsiooni ja lisaks võimaldab spetsialiseeruda valdkondades, mida Eestis õppida ei saa. Oma inimeste oskuste paremaks rakendamiseks tuleb pöörata tähelepanu noorte töövõimalustele, vanemate inimeste ümberõppele, muu emakeelega inimeste lõimumisele ning arvestada regionaalsete eripäradega.

Hariduses omandavad paindlikud ja praktilised täiendusõppevõimalused ja töökohapõhised õppevormid üha suurema kaalu, et tulla toime eri majandusvaldkondade digitaliseerimise ja uute tehnoloogiatega, õppida kogu elukaare jooksul ja omandada uusi oskusi. Õpipoisiõppe olulisust rõhutatakse ka Eesti 2035 strateegias¹³. Õppevormide ja -võimaluste mitmekesistamine paneb tööandjatele suured ootused ja vastutuse teha koostööd õppeasutustega ja luua töötamiseks-õppimiseks tingimused ning koolidele/ülikoolidele ajakohastada õppe sisu ja korraldust.

Tasemeõppe paindlikumaks muutmisele ja õpiteede individualiseerimisele aitaks kaasa VÕTA süsteemne rakendamine kõigil haridustasemetel ja valdkondades. VÕTA-t kasutanud õppijad on edasistes õpingutes edukamad ja tulemuslikumad ning nende õpiaeg lüheneb¹⁴. CEDEFOPi koostatud Eesti VÕTA-süsteemi analüüs¹⁵ sedastas, et VÕTA-praktikad Eestis on paljuski valdkonnaspetsiifilised, rohkem arenenud formaalhariduses ning vähem tuntud ja kasutatud tööandjate poolt.

Tasemeõppe paindlikkust võiks suurendada õpe nn nanokraadide ja erinevatest moodulitest koosnevate õpiteedena¹⁶, kus terviklik õpatee kujuneb lühematest kursustest ja toetab operatiivsemalt kohanemist tööturu muutuvate vajaduste ja pidevalt uuenevate õppimisvõimalustega.

EESTI PRAEGUNE OLUKORD – KITSASKOHAD JA TUGEVUSED

Oskuste ja õppimisvõimaluste vastavus tööturu arenguvajadustele

Eestis on kokku lepitud mitmed sihted, mis aitavad hinnata hariduse ja tööturu arengusuundade vastavust, sh nt lõpetajate hõive näitajad, erialase haridusega inimeste osakaal, noorte ja täiskasvanute osalus õppes, kõrghariduses loodus- ja täppisteaduste erialade lõpetanute osakaal, IKT õppesuuna lõpetajate arv jm. Üldiselt võib täheldada liikumist seatud eesmärkide suunas, kuid samas on endiselt tähelepanu vajavaid arenguid.

Eesti tööjõuturgu iseloomustab **tipposkuste ja meisterlikkuse vähene väärtustamine, mis väljendub madalas tootlikkuses**. PIAACi uuringu¹⁷ põhjal on meie inimestel oskusi rohkem kui neid tööturul kasutatakse. Probleemiks on nii **struktuurne tööpuudus kui ka struktuurne tööjõupuudus**, mille

¹¹ SA Kutsekoda. (2018). Eesti tööturg täna ja homme 2018. [\[link\]](#)

¹² Samas.

¹³ Eesti 2035 töömaterjal: Paindlike ja inimesi vajadusi arvestavate õppimisvõimaluste loomine kogu elu jooksul [\[link\]](#)

¹⁴ Council for Adult and Experiential Learning (2010). Fueling the Race to Postsecondary Success: A 48-Institution Study of Prior Learning Assessment and Adult Student Outcomes Council [\[link\]](#)

¹⁵ Johnson, M. (2019). 2019 update to the European inventory on validation of non-formal and informal learning. Country report: Estonia

¹⁶ Eamets, R. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Konkurentsivõime visioon. [\[link\]](#)

¹⁷ Halapuu, V; Valk, A. (2013). Täiskasvanute oskused Eestis ja maailmas [\[link\]](#)

juured on oskuste väärtustamise piirkondlik ja keelepõhine ebaühtlus, sooline palgalõhe ning samuti erialase ettevalmistuse ja oskuste mittevastavus tööturu vajadustega.^{18,19} **Ebavõrdsed võimalused tööturul** (sh sissetulekute ja tööturul püsimise erinevused) saavad alguse hariduslikust ebavõrdsusest. Hariduslik ebavõrdsus avaldub seoses õpilaste soo, õppekeele ja hariduslike erivajadustega, aga ka õpimotivatsiooni ja -võimekuse ning sotsiaalmajandusliku taustaga. Põhikooli järel jätkavad kutseõppes pigem tagasihoidlikuma sotsiaalmajandusliku taustaga peredest noored, poisid ja vene emakeelega noored. Vene õppekeelega lasteaias ja põhikoolis omandatud eesti keele oskus ei taga sageli õpilaste sujuvat toimetulekut eestikeelses kesk- ja kõrghariduses. Gümnaasiumides ja ülikoolides kasvab naissoost õppijate ülekaal.²⁰

Viimase kümne aasta kutse- ja kõrghariduse lõpetajate tööhõivenäitajad on Eestis head. Uuringu „Edukus tööturul“ andmeil oli lõpetajate tööhõivemäär 2017. aastal 78% ja töötuse määr lõpetamisjärgsel aastal 4%.²¹ Kutse- ja kõrgkooli lõpetanute lõpetamisjärgne palk kasvab. Samas on endiselt suur osa lõpetajatest Eesti tööjõuturult eemal (ca 12% kõrgharidusõpingud lõpetanutest ja ca 15% kutseõppe lõpetanutest).

Väheneva rahvastiku tingimustes vajab otsustavamalt lahendamist nõ hariduslike kadude probleem.²² Pikemat aega on püsinud **suur erialase hariduseta inimeste osakaal**.²³ Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64 a) osakaal oli Eestis 2018. aastal 27% e u 193 000 inimest.²⁴ Eriti haavatav grupp on põhi- või keskhariduseta inimesed. Nende seas on töötus kõige suurem (2018. a 25–64 a keskhariduseta inimeste seas 8,4%, keskmine 4,8%).

Eestis on probleemiks suur **madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal**²⁵, mis on viimase üheteistkümne aasta jooksul küll veidi langenud (2007 –14,4%; 2018 – 11,3%), kuid viimastel aastatel püsinud stabiilsena u 11–12% ringis. Madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on oluliselt rohkem kui naisi (2018 a 16,2% mehi ja 6,4% naisi). Samuti on eestlaste hulgas madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel olnud veidi kõrgem kui mitte-eestlaste hulgas.²⁶

Jätkuvalt on probleemiks **nii kutse- kui ka kõrgharidusõppe katkestajate suur osakaal** – 2018. aastal katkestas kutseõppe 21,7% ja kõrgharidusõpingud 21,6%.²⁷ Uuringu „Kutse- ja kõrgharidusõpingute lõpetanute edukus tööturul“²⁸ tulemused osutavad, et õpingute katkestamine kutseõppes ja ka kõrgharidusõppe esimesel astmel on halb valik nii edasise haridustee kui ka tööturul hakkamasaamise seisukohast, sest toob kaasa madalama sissetuleku. Samuti ei ole selline trend efektiivne avaliku raha kasutamise seisukohast.

Positiivne on kõrghariduses **loodus- ja täppisteaduste, IKT ning tehnika, tootmise ja ehituse (LTT) erialade lõpetanute osakaalu** väike kasvutrend viimastel aastatel (2015 –26,5%, vrdl 2018 – 27,7%). Samas on kolme valdkonna sees suured erinevused. **IKT valdkonna** spetsialistide järele on kõigi eluvaldkondade digitaliseerimise tõttu suur nõudlus ning ka üliõpilaste ja lõpetanute osakaal kasvab, s.t IKT valdkonnas liigutakse seatud sihi poole edukalt. **Tehnikavaldkonnas** on mitmes suunas suur spetsialistide puudus, samas lõpetanute arvud kahanevad. **Loodusteaduste valdkonna** mitmes

¹⁸ Eesti 2035 töömaterjal: Paindlike ja inimesi vajadusi arvestavate õppimisvõimaluste loomine kogu elu jooksul [\[link\]](#)

¹⁹ Halapuu, V. (2015). Infotöötlusoskuste roll soolise ja keelelise palgalõhe selgitamisel. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 4. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. [\[link\]](#)

Eestis: PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 4. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. [\[link\]](#)

²⁰ Järve, J., Seppo, I., Räis, M. L. (2016). Põhikoolijärgsed haridusvalikud. Tartu: Eesti rakendusuuringu keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium. [\[link\]](#)

²¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. a tulemusaruanne (2019) [\[link\]](#)

²² Lauristin, M; Loogma, K. (2019). Eesti haridus- ja teadustrategie 2021–2035: Heaolu ja sidususe visioon. [\[link\]](#)

²³ Eesti 2035 töömaterjal: Paindlike ja inimesi vajadusi arvestavate õppimisvõimaluste loomine kogu elu jooksul [\[link\]](#)

²⁴ Sh need, kes on asunud erialast haridust omandama, kuid on õpingud katkestanud.

²⁵ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

²⁶ Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. a tulemusaruanne (2019) [\[link\]](#)

²⁷ Samas.

²⁸ Leppik, M. (2018). Kutse- ja kõrgharidusõpingud lõpetanute edukus tööturul 2016. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. [\[link\]](#)

õppesuunas on küll suur nõudlus lõpetajate järele, kuid palgad on pigem madalad ja paljud lõpetanud ei suundu kohe tööturule, vaid jätkavad õpinguid akadeemilisel suunal. Noorte valikuid on mõjutanud erialastipendiumid ja erinevad IT ja teaduse populariseerimise ja toetamise meetmed, aga kindlasti ka tööturuperspektiiv.²⁹ Lisaks on aina kasvav vajadus erialaste IKT oskuste järele muudel erialadel, mis tingib vajaduse luua erinevates valdkondades IKT spetsialiseerumise suundi (nt e-tervis arstiteaduste valdkonnas).

Täiskasvanute huvi enesetäiendamise vastu on kutsehariduse ja mitteformaalse õppimise näitel kasvanud iga aastaga. Suurenenud on täiskasvanute osakaal kutseõppes, kuid kutseharidus ei ole populaarne noorte hulgas, mis kokkuvõttes tähendab stabiilselt madalat kutsekeskhariduses õppijate arvu. 2018. aastal ületas kutseharidust omandavate täiskasvanud õppijate arv 9000 piiri ning nende osakaal kõigist kutseõppuritest on kasvanud 40%-ni, kuni 19-aastaste õpilaste osakaal on aga langenud 45%-ni. Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel pole viimasel kümnel aastal muutunud (veidi üle 70% jätkab üldhariduses ja u 26% kutsehariduses) ning nii õpilaste, lapsevanemate kui ka õpetajate hoiakud osutavad selgele eelistusele jätkata põhikooli järel õpinguid gümnaasiumis³⁰.

Kuigi kutseharidus pole noorte seas populaarne, on kutseõppes õppijate heaolu ja õpetajate tööga rahulolu väga kõrge. Kutseõppe lõpetajate arv on püsinud stabiilsena eelkõige tänu õppimisvõimaluste laienemisele lühematel õppekavadel, sh täiskasvanud õppijate arvelt.

Töökohapõhine õpe (õpipoisiõpe) võimaldab kiiresti reageerida tööturunõudlusele, täiendada end erialaselt töölt lahkumata. Selle paindliku õppevormi lõpetanute osakaal on kasvanud 12%-ni kõigist lõpetajatest³¹ ning 68% töökohapõhise õppe lõpetajatest töötas samas ettevõttes samal ametikohal, kus toimus õpe³². Tööandjad näevad töökohapõhises õppes võimalust tasuta koolitada oma olemasolevaid kutsetunnistusega töötajaid tasemeõppes. Töökohapõhine õpe on populaarsem valdkondades, kus töötajatelt nõutakse tasemekoolituse või kutsetunnistuse olemasolu (nt hooldustöötajad, jaotusvõrgu elektrikud). Töökohapõhist õpet on alates 2017. aastast katsetatud ka kõrghariduse tasemel turismi- ja restoraniettevõtluse ning tegevusterapeudi rakenduskõrghariduse õppekavadel ja äriinfotehnoloogia magistriõppekaval. Pilootprojekti tulemused selguvad 2021. aastal, kui lõpetavad esimesed õppijad.

Õppe sisu vastavus õppijate, ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele

Haridussüsteem peab looma inimestele võimaluse kujundada nii enesekohaseid oskusi, aine- ja erialateadmisi ja -oskusi kui ka üldoskusi ja -pädevusi, st *õppida teadma* (õppimisoskus ja oskus õpitud rakendada, sh analüüsisoskus, kriitiline mõtlemine, probleemilahendusoskused), *õppida olema* (enesejuhtimine, eneseanalüüsisoskus, suhtlemisoskus), *õppida koos elama* (sallivus erinevuste suhtes jm kodanikuoskused) ja ka *õppida tööd tegema* (ettevõtlikkus, meeskonnatöö- ja koostööoskused). Erinevate oskuste ja pädevuste kujundamist kirjeldatakse õppekavades, mille realiseerimiseks on vaja toetada õpetajate/õppejõudude ja koolitajate professionaalset arengut. Paindlikud tingimused õppekavade (õpetamise ja õppimise) realiseerimiseks loob haridussüsteem, kus üldpädevused³³ on haridusstandardites^{34,35,36,37} sõnastatud ning nende kujundamist (õpetamist ja õppimist) õppekavades jälgitakse.

Alushariduses omandatakse enesekohased, sotsiaalsed, mängu- ja esmased õpioskused, mis on aluseks edasistele õpingutele koolis ja üldpädevuste kujundamisele. Põhikoolis ja keskhariduses taotletakse, et

²⁹ Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. a tulemusaruanne (2019) [\[link\]](#)

³⁰ Accaro Solutions OÜ (2018). Kutsehariduse maine üldhariduskoolide õpilaste, õpetajate ning lapsevanemate seas [\[link\]](#)

³¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi 2018. a tulemusaruanne (2019) [\[link\]](#)

³² Kantar Emor (2018). Töökohapõhise õppe lõpetajate uuring 2018 [\[link\]](#)

³³ Üldpädevused Eesti riiklikes õppekavades: kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus, suhtluspädevus, matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus ja digipädevus;

³⁴ Põhikooli riiklik õppekava [\[link\]](#)

³⁵ Gümnaasiumi riiklik õppekava [\[link\]](#)

³⁶ Kutseharidusstandard [\[link\]](#)

³⁷ Kõrgharidusstandard [\[link\]](#)

õpe toetaks eluks vajalike teadmiste, oskuste ja pädevuste omandamist ja täiendamist, sh kõrgemate mõtlemisoskuste arengut. Üld- ja kutsekeskharidusõppes on lisaks headele aine- ja erialaoskustele olulisel kohal üld- ja võtmepädevuste kujundamine. Kõrghariduses omandatakse bakalaureuseõppes eelkõige baasteadmised ning magistriõppes toimub spetsialiseerumine. Rakenduskõrgharidusõppe õppekava peab andma pädevused kindlal kutsealal töötamiseks ning samuti võimaldama jätkata õpinguid magistriõppes. Hariduse omandanutel oodatakse, et nad oleksid suutelised omandatud oskuste kaudu panustama enda ja ühiskonna heaolu loomisse ja oleksid tööturul edukad.

Täiskasvanute ligipääs õppimisele nii tasemekoolituses kui täiendusõppes aitab tõsta elanikkonna üldist oskuste taset, suurendada inimeste konkurentsivõimet ja heaolu ning vähendada ebavõrdsust ja lõhesid ühiskonnas. Edukus töö- ja ühiskonnaelus sõltub järjest rohkem elukestvas õppes omandatavast võimekusest orienteeruda uutes olukordades ja end varem tundmatul alal harida. Just asjakohaste oskuste puudus (*skills mismatch*) ning täiend- ja ümberõppe ebapiisavus on üks Eesti majandusarengu põhitakistustest. Täiendusõppe pakujate paljususe juures on probleem õppekavade ja neis kirjeldatud õpiväljundite ebaühtlane kvaliteet ja kohatine raske seostatavus laiema õpitee ja karjääriga.³⁸

Kuigi Eesti **põhikooliõpilastel** on ühed Lääne kultuuriruumi parimad õppetulemused, ei kujundata koolis piisavalt õpilaste kõrgemaid mõtlemisoskusi³⁹, valmidust märgata ja mõista olulisi maailmas toimuvaid muutusi ja nendega kohaneda ega vastutuse võtmist enda, riigi ja maailma tuleviku kujundamise eest. Põhikooli ja gümnaasiumi **riiklike õppekavade regulatsioon on liigselt ettekirjutav ega taga nüüdisaegse õppimise ja õpetamise eesmärkide saavutamist õpilaste ning koolide kui õppivate organisatsioonide arengu toetamisel**⁴⁰. Üldhariduse riiklikes õppekavades liiga detailselt kirjeldatud õpitegevused ei taga õpilasele arendavat tagasisidet tema oskuste kujunemise kohta.

Kutsehariduse lõpetajail napib üldoskusi ja -pädevusi⁴¹, mis on omakorda aluseks tulevikuvalmiduse ja tegevusvõimekuse kujunemisele⁴². Kutsehariduses on väljakutseks kutsekeskharidusõppe kvaliteedi tõstmine ja valikute suurendamine, teadlikkuse tõstmine kutsevaliku tegemisel. 2019. aastal alustati IT akadeemia kutsehariduse programmi raames uudsete kutsekeskharidusõppekavade väljatöötamist ja piloteerimist. Uutes õppekavades on lähtuvalt erialavajadustest suurendatud üldõpingute mahtu ja tugevdatud erialamoodulite õpetamist. Muudatuste tõttu on pikenenud ka õppeaeg. Kutsehariduses on prioriteediks töökohapõhise õppe laiendamine ja õppe pakumine noortele ning ka kutsevaliku aasta käivitamine. **Kõrghariduses uuendati** 2019. aastal kõrgharidusseadust ja selle rakendusakte. Ees ootab õpiväljundite kaasajastamine töömaailmas toimuvaid muutusi arvestades.

Ekspertide hinnangul on vaid üksikud koolid on suutnud õppe individualiseerimist, üldpädevuste arendamist ja tänapäevaseid digimeetodeid edukalt aine- ja erialaõppes rakendada. **Üldpädevuste kujundamisel on sidustamata formaalhariduses, huvitegevuses ja -hariduses ning noorsootöös omandatud kogemused.** Sidustamine toetaks laste ja noorte oskuste arengut ja suurendaks nende motivatsiooni osaleda ühiskonnaelus, omandada võrgustikutöö, vabatahtliku tegevuse, juhtimise ja ürituste korraldamise oskusi ja kogemusi. **Õppekavade arendamisel ja rakendamisel peavad olulisemaks muutuma üld- ja tulevikuoskused**^{43,44,45}. Õpitulemuste hindamises ei kajastu üldpädevuste omandamine ja õppija isiksuslik areng, mis sageli kujuneb määravaks edasises haridus- ja tööelus, hindamine ei soodusta ka aineülest koostööd.

Et parandada kutse- ja kõrghariduse vastavust tööturu vajadustele, on õppekavaarenduses oluline **praktilisüsteemi arendamine**, mis eeldab suuremat koostööd õppeasutuste ja tööandjate vahel. OSKA

³⁸ Euroopa Komisjon (2019). Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Central Bank And The Eurogroup [\[link\]](#)

³⁹ PISA 2015 tulemuste infomaterjal (2016) [\[link\]](#)

⁴⁰ International Curriculum Analysis. OECD. [\[link\]](#)

⁴¹ Järve, J., Seppo, I., Räis, M. L. (2016). Põhikoolijärgsed haridusvalikud. Tartu: Eesti rakendusuringute keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium. [\[link\]](#)

⁴² OECD (2018). The Future of Education and skills 2030. Learning Framework 2030 [\[link\]](#)

⁴³ SA Kutsekoda. (2018). Eesti tööturg täna ja homme 2018. [\[link\]](#)

⁴⁴ Eamets, R. (2019). Eesti haridus- ja teadusstrateegia 2021–2035: Konkurentsivõime visioon. [\[link\]](#)

⁴⁵ Euroopa Liidu Nõukogu soovitus võtmepädevuste kohta elukestvas õppes. (2018). [\[link\]](#)

uuringu⁴⁶ põhjal on õppeasutused praktikakorralduse parandamisega aktiivselt tegelenud (nt paljudes koolides on olemas praktikakohtade andmebaas, praktikat kavandatakse paindlikult, see on osa õppekavast jne), samas on **praktika korraldus ja kvaliteet õppeasutuste lõikes ebahühtlane**. Et praktikaga seotud tegevusi koolides ühtlustada ning tugevused ja probleemid esile tuua, katsetati 2018. aastal praktikaprotsessi kvaliteedihindamist, milles osales 10 kutse- ja kõrgkooli (7 õppeasutuses oli praktikaprotsess heal tasemel).

Õppe sisu ja mahu vastavusse viimiseks seatud eesmärkide ja õpitulemustega⁴⁷ kõikidel haridustasemetel on olulised õpiväljundite saavutamist toetavad **õppemeetodid, auditoorse ja iseseisva töö maht, õppekava eesmärkide ja õpiväljundite sidusus ning tööturuvajadustele vastavus kõikidel haridustasemetel, kutse- ja kõrghariduses lisaks praktika maht ning õppe sisu ja -meetodika suurem seostamine praktilise tööeluga**⁴⁸. Eesti 2035 dokumendis⁴⁹ ja OSKA raportites⁵⁰ osutatakse, et kutse- ja kõrgkoolide lõpetajate oskused (sh üldoskused) ei vasta tööandjate ootustele. Suurem osakaal peaks olema aktiivõppemeetoditel (nt juhtumipõhine, probleem- ja projektõpe), erinevate erialade ja kultuuritaustaga õppurite meeskonnatööl ning töökohapõhisel õppel⁵¹. Nii kutse- kui ka kõrgkoolid liiguvad selles suunas, kuid arenguruumi veel on. Oluliselt vajab kõikidel haridustasemetel arendamist tagasiside andmine mitte üksnes aine-/ erialateadmiste, vaid ka enesekohaste ja ülekantavate oskuste kujunemise kohta.

Kutsesüsteem ning oskuste vajaduse seire ja prognoosimine

Haridussüsteem on tööturuga seotud **kutsesüsteemi** kaudu. Kutse- ja mõned kõrghariduse ning täiskasvanuõppe õppekavad tuginevad kutsestandarditel ning kutseõppe lõpetajatele on kutseeksami sooritamine kohustuslik, mistõttu kutsesüsteemi kõigi osiste kvaliteet on väga oluline. **Välja on töötatud tuleviku- ja digioskuste kutsestandardites kirjeldamise mudel, millest lähtuvalt täiendati kutsestandardites digioskuste kirjeldusi**. Kitsaskohaks on kutsestandardite suhteliselt aeglane ja pikk uuendamisprotsess, mis ei võimalda kiiresti reageerida tööturu muutustele, praegune kutsestandardite koostamise meetodika, mis ei võimalda vajalikul määral arvesse võtta tulevikuoskusi ega piisavalt selgelt ja läbipaistvalt kirjeldada nn pehmeid oskusi, ning tööandjate parima võimaliku teadmise ja kompetentsi kaasamine standardite arendamisse. Uuendatud kutsestandardites kirjeldatud kompetentside jõudmine õppekavadesse ja õppimisse võtab liiga kaua aega ja on bürokraatlik.

Et saada teavet tööturul vajaminevate olulisemate ametite ja oskuste kohta, on loodud **oskuste koordineerimisüsteem OSKA**. 2018. aasta lõpu seisuga on valminud OSKA [raportid](#) 16 valdkonnas. 2017. aastal uuendati ka OSKA meetodikat ning käivitati uuringutes tehtud ettepanekute rakendamise seire. 2018 alustati virtuaalse keskkonna väljatöötamist uuringute tulemuste ja ettepanekute tutvustamiseks. Praxise 2018. aasta OSKA rakendamise tulemuslikkuse uuringus⁵² tõdeti, et OSKA on esimene tööriist, mis annab kõigis majandussektorites terviklikku infot selle kohta, kui palju ja milliste oskustega inimesi vajatakse järgmise viie kuni kümne aasta jooksul. **Hariduspoliitikas** kasutatakse OSKA valdkondlike tööjõu- ja oskuste vajaduse uuringute tulemusi koolituskohtade kavandamisel, noortele tööturuvõimaluste tutvustamisel ning käimasolevate elukestva õppe strateegia programmide elluviimisel. **Tööturupoliitikas** kasutatakse OSKA uuringuid töötuse ennetamisele ja oskuste arendamisele suunatud tööturuteenuste väljatöötamisel ja osutamisel. **Majanduspoliitikas** kasutatakse OSKA uuringute tulemusi oluliste majandusvaldkondade toetamisel, seda eelkõige tööjõu kättesaadavuse parandamise kaudu.

⁴⁶ SA Kutsekoda. (2018). Eesti tööturg täna ja homme 2018. [\[link\]](#)

⁴⁷ Eesti elukestva õppe strateegia 2020 [\[link\]](#)

⁴⁸ SA Kutsekoda. (2018). Eesti tööturg täna ja homme 2018. [\[link\]](#)

⁴⁹ Eesti 2035 töömaterjal: Paindlike ja inimesi vajadusi arvestavate õppimisvõimaluste loomine kogu elu jooksul [\[link\]](#)

⁵⁰ SA Kutsekoda. (2018). Eesti tööturg täna ja homme 2018. [\[link\]](#)

⁵¹ Samas.

⁵² Melesk, K., Haaristo, H.-S.; Haugas, S. (2018). Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA rakendamise analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. [\[link\]](#)

TUGEVUSED

1. Väärtusruum soodustab oskuste omandamist ja osalust elukestvas õppes, mis väljendub kõrges elukestvas õppes osalemise määras ja kolmanda taseme haridusega inimeste määras.
2. Kutsesüsteemi ja kutsestandardite kaudu on haridus ja töömaailm süsteemselt sidustatud, sh tööandjatel on suur roll (kutse)hariduse põhiprotsessides ja oskuste vajaduse prognoosimisel (OSKA, kutsesüsteem).
3. Digipädevuste tase on hea ning digioskuste õpetamine on väärtustatud kõikidel haridustasemetel, sh juba alushariduses, kuid selle tulemuslikkus on pigem madal.
4. Üleminek väljundipõhistele õppekavadele on muutnud õppeprotsessi õppijat arvestavamaks. Väljundipõhised õppekavad toetavad õppijakeskset lähenemist igal haridustasemel, kirjeldades õppija saavutatavaid õpiväljundeid (teadmised, oskused, hoiakud). Õppemaht ja -sisu, samuti õppemeetodid ja hindamine on tuletatud õpiväljunditest ning toetavad aine-, eriala- ja/või üldpädevuste saavutamist.

KITSASKOHAD

1. Piiritlemata on tööturu osaliste roll ja vastutus oskuste arendamise ja kasutamise eest, sh nt tipposkustega inimeste sektoritevahelise mobiilsuse soodustamine, tõhusad mehhanismid tööjõunõudluse kiireks rahuldamiseks. Sotsiaal- ja töötururiskide ennetamiseks, tootlikkuse suurendamiseks ja palgalõhede kompenseerimiseks on täiel määral realiseerimata oskuste poliitika (täiendusõppe, ümberõppe jms) potentsiaal. Seda takistab vähene koordineerivõimekus sotsiaal- ja tööturuteenuste ning haridussüsteemi osaliste vahel, meetmete ja teenuste killustatus ning õpivõimaluste vähene paindlikkus ja õppekavade jäikus. Kõik tööandjad ei võta vastutust töötajate oskuste eest. Tööandjal ei ole huvi arendada töötajat rohkem, kui on hetkel vaja tööülesannete täitmiseks.
2. Hindamine keskendub kõikidel haridustasemetel eelkõige aine- ja erialapädevustele, üldpädevuste omandamine hinnangutes ei kajastu. Väljundipõhise õppe hindamise meetodika ei ole hindajatele selge ning hindamisel keskendutakse enamasti ikka veel teadmiste reprodutseerimise tasemele.
3. Eri haridustasemetel ja -liikide õppekavade omavahelised seosed, mitteformaal- ja informaalõppe roll oskuste profiili kujundamisel ja oskuste arendamise tasuvuse määrad (*return of investment*) ei ole ei õppijatele ega ka tööandjatele piisavalt läbipaistvad ega arusaadavad. See ei võimalda inimestel oma õpiradu teadlikult pikaajaliselt kujundada ning pärsib tööandjate motivatsiooni teadlikult oskustesse investeerida. Üldpädevuste kujundamisel puudub eri haridustasemetel vahel sidusus ja järjepidevus. Oskuste arendamise teemat mõistetakse liiga formaalharidussüsteemi keskselt, samas on vananeva rahvastiku ja muutuva tööturu tingimustes vaja panna oluliselt suuremat rõhku mitteformaal- ja informaalõppele ning selle seostele formaalharidusega, sh on vaja paremini rakendada VÕTA-t.
4. Erialase hariduseta inimeste suure osakaalu ja suure väljalangevuse tõttu kutse- ja kõrgharidusest ning täiskasvanute gümnaasiumidest jääb kasutamata märkimisväärse osa elanikkonna tööturupotentsiaal. Väljalangejate puhul ei ole teadvustatud, et sageli on inimestel olemas oskused eriala omandamiseks, aga puudu jääb üldoskustest.
5. Õpiradade valimisel on endiselt suur rajasõltuvus. Õpiraja valikut ja seeläbi kõrgeimat omandatavat haridustaset määravad soolised, etnilised, piirkondlikud jm lõhed, mis takistavad pikemas perspektiivis sotsiaalset mobiilsust, suurendavad hariduslikku ja sotsiaalmajanduslikku ebavõrdsust ja segregatsiooni, mh tööturul.
6. Protsessid õppekavade ja kutsestandardite sisu vastavusse viimiseks tööturu nõuetega on jäigad ega võimalda piisavalt kiiresti ja tõhusalt reageerida tööturu ja ühiskonna muutuvatele oludele. Riiklikud õppekavad ei anna haridusasutustele piisavalt paindlikkust. Pole teada, kas ja kuidas formaalselt väljundipõhine õpe ka tegelikult toetab õppijakeskset lähenemist. Praktika pigem kinnitab, et ainekeskne õpe üldhariduskoolis ning erialaõpe kutse- ja kõrgkoolides ei toeta

piisavalt õppijate üldpädevuste ja tulevikuoskuste arengut. Tulevikumajanduse vajadusi arvestades peab õpe olema interdistsiplinaarsem, sh koostöös kohalike tööandjatega

7. Inimeste enda valmisolek elukestvasse õppesse panustada on ebapiisav, et hoida kõrget osalust elukestvas õppes ka juhul, kui riik või tööandjad ei suuda inimeste koolitusvajadusi rahuldada (nt väheneb tasuta koolitusvõimaluste kättesaadavus).
8. Loodud on tingimused heaks koostööks oskuste arendamise valdkonnas eri ametkondade ja tööturu osapoolte vahel, kuid koostöö vajab edasiarendamist. Tööandjad toetavad nii täienduskoolitusel kui ka tasemeõppes osalemist üha enam, kuid toetus on endiselt ebapiisav. Õppeasutustele ei ole loodud stiimuleid ja tingimusi ka muuks koostööks töömaailmaga.
9. Majandusstruktuur ei soodusta alati hariduse omandamist. Iga järgmine haridustase ei anna alati olulist palgalisa ega väljendu ka suuremas tootlikkuses. Nt doktorikraad ei ole väärtustatud ja tööandjad ei suuda doktorikraadiga töötajate potentsiaali maksimaalselt rakendada. Seos doktoriõppe tulemuste ja ettevõtluse vahel on nõrk ning teadustöid ei kasutata ettevõtluse arendamisel.